

چەند گۆرانکارییه کی ریشهیی پیشه سازی نهوت له ههریمی کوردستان

29-01-2023

نووسه رهکان

مهحمود بابان

کورتە : سه ره پای ئالنگارییه بهردهوامهکانی حکومهتی ناوهندی و بهتایبهتیش برپاری دادگهی بالای فیدرالی بۆ پیشه سازی ههریمی کوردستان له شوباتی 2022دا و بهردهوامی مووشهکی میلیشیا و گروپه نیوخوییهکان له عێراق و مووشهک و درونی ئێرانیش بۆ سه ره پیشه سازی نهوت و گاز، له سه روو هه مووشیانه وه ناکۆکییهکانی نیوان دوو پارتیه سه رهکییه که ی ههریمی کوردستان، له سالی رابردوودا دوو ههنگاوی گهوره به ئاراسته ی گه رانه وه ی داها تیکی زیاتر بۆ حکومه ت نراوه که ئه وانیش خسته ئه ستۆی تیچووی هه رزانتر فروشتنی نهوت و کرێ گواسته وه ی بۆ هه ناردنه کردن بۆ سه ره کۆمپانیاکان بوون، به لام ئه م ههنگاوانه ئه گه ر به رژه وهندی کۆمپانیاکان و سیاسه تی چۆنیه تی په ره پێدانی کێلگه نهوتیهکان و گه ران و پشکنین بۆ کێلگه ی نهوتی نوێ و هه لکۆلینی بیرى نهوتی نوێ له گه لدا نه بیته، ئه و ئاراسته یه کی خراپ وه رده گریت و بری به ره مه هیان که مده کاته وه و کۆمپانیاکان ده خاته بهر مه ترسی کشانه وه، چونکه گه وه کۆمپانیاکان به دوا ی قازانجه وهن و ده چنه ئه و شوینیه ی قازانجیکی زۆر و سه ره ئیشه یه کی که میان بۆ دروست ده کات.

بەرايى

سالى رابردوو پيشەسازى نەوتى ھەرىمى كوردستان رووبەرووى ئالينگارى جىدى و ھەمەچەش بۈۋە، بەلام لە ھەمانكاتدا ئەم سىكتەرە گوربانگارى ريشەيى تىدا ئەنجامدراۋە. بەپى زانىرييە بەردەستەكان لەو سالىدا لەرووى مامەلەكەردن لەگەل كۆمپانىكان و چۆنەتى ئىدارەدانى پروسەكانى بەرھەمھىيان، پەرەپىدان، خەرجىيەكانى ھەناردەكردن و پىرسى زىنەكانى فروشتىنى نەوت بە ھەرزانتىر لەنرخى برىنت و، ئەنەت بەرپەردىنى ئەم پيشەسازىيەش لەنپوان ھەولير و بەغدا، گوربانگارى ريشەيى كراۋە.

بەپى خەملىندەكان و زانىرييە بەردەستەكان، داھاتى 2022 (بەن خەرجىيەكان) دەگاتە سەروو 12 مىليار دۆلار، كە تەنیا لە چارەكى بەكەم و دووھەدا گەيشتوۋەتە 6.7 مىليار دۆلار. ھەروەھا، لە 2022دا بەھۆى كەمبوونەھۆى بەرھەمھىيان، ۋەكو لە چارەكى بەكەمى 2022دا بە بەراورد بە چارەكى بەكەمى 2021 دەردەكەوۋىت، ئەوا چاۋەرواندەكرىت لە 2022دا بى نەوتى فروشتراۋى ھەرىمى كوردستان بگاتە 12 مىليۇن بەرمىل نەوتى مانگانە، ئەمەش بەواتاى كەمبوونەھۆى ئاستى بەرھەمھىيانە بۇ خوار 400 ھەزار بەرمىل نەوت لە رۆژىكدا.

لە لايەكى دىكەۋە، بەپى داتا فەرمىيەكانى چارەكى بەكەم و دووھەمى 2022، جياۋازى نپوان نەوتى فروشتراۋى ھەرىمى كوردستان و نرخی برىنت بەتېكرا تەنیا 12 دۆلار بۈۋە، بەلام ئەۋەى جىگەى سەرنجە جياۋازىيەكە بۇ فروشتىنى نەوت بە ناوڭو گەيشتوۋەتە سەروو 58 دۆلار! چاۋەروانىشەكرىت لە نيۋەى دووھەمى سالى رابردودا جياۋازىيەكە زياتر بوۋىت (ھىشتا ئامارە فەرمىيەكان بىلەنەكراۋەتەۋە). بۇ نموۋە ئەگەر بەتېكرا، بە 2 دۆلارى دىكە كەمتر لە 2021 فروشتراۋىت، بەمىشپەىە نىكەى سەروو 24 مىليۇن دۆلارى دىكە بەھۆى ھەرزانتىر فروشتىنى نەوتەۋە مانگانە زيان بە ھەرىمى كوردستان دەگات، كە ھۆكارەكەى بەغدايە.

لەپاستىدا، ئەۋەى لىزەدا جىگەى تىپرامنە مامەلەكەردى ھەرىمى كوردستانە لەگەل كۆمپانىا نەوتىيەكان. بەشپەىەك لە 2022دا، حكومەتى ھەرىمى كوردستان دەستىكردوۋە بە جىيەجىكردى مىكانىزىمىكى نوڭ لەگەل كۆمپانىكان لەرووى زىنەكانى ھەرزانتىر فروشتىنى نەوتى ھەرىمى كوردستان لە نرخی بازار و برىنت لە جىھاندا. خەرجى گواستەھۆى نەوت (كرى كۆمپانىاي KPC) كە پىشتىر حكومەتى ھەرىمى كوردستان لەئەستوۋى گرتىۋو، لە نيۋەى سالى رابردوۋە گوراپە. كۆمپانىكان پابەندكراۋن كە لەۋەدا ھاۋەشى بگەن، ئەمەش داھاتى گەراۋە بۇ حكومەت زياتر دەكات ئەگەر ۋەبەرھىيان و پەرەپىدان لەم كەرتەدا كەمەكەتەۋە!

ئىستا قۇناخىكى نوڭ لە پەيوەندىيەكانى بەغدا و ھەوليرھاتىۋە ئارۋە، بەلام بىرپارەكەى رۆژى (2023-1-25) دادگاي بالاي فیدرالى جارىكى دىكە رىگاكاني گەيشتن بەرىككەوتنىكى ھاۋەشى نەك ھەر سەخت كىر بەلكوۋ دايخست. ئەمەش لەكاتىكدا تەنیا كەمتر لە 10 رۆژ بەرلە ئىستا [سەرۋەكەزىراني ھەرىمى كوردستان](#) (2023-1-17) لە دافۇس لەبارەى پىرسى نەوت و گاز لەنپوان ھەولير و بەغدا ئامازەى بەۋەكرىد "ئەۋەى ئىمە لەسەرى رىككەوتوۋىن ئەۋەىە كە ھەموو ئەو گوشارانەى لەسەر حكومەتى ھەرىمى كوردستان ھەن بۇ ئىستا راۋەستىندىرېن و چاۋەرې دەكەين تاۋەكو ياساى ھايدىرۇكارىۋن (نەوت و گاز) دەردەكرىت"، ھەروەھا لەبارەى رىككەوتنى ھەولير و بەغدا لەسەر ئەو پىرسە ئامازەشى بەۋەكرىد "ئىمە خىشتەيەكى كاتمان بۇ دانۋە كە شەش مانگە، نازانم ئايا ئەو كاتە كۈنچاۋە "واقەبىنانەيە" يان نا، بەلام ھىوادارم كە بتوانىن بەزووترىن كات ئەنجامىدەين".

چاۋەرواندەكرا ئەو گوربانگارىيانە ئاستى گىفتوگۆكان بەرەو پىشەۋە ببات، بەلام ئىستا قۇناخىكى دىكەيە لە پەيوەندىيەكانى ھەولير و بەغدا، چونكە بىرپارەكانى دادگاي فیدرالى تەنیا جىيەجىدەكرىت و ناكىر تانەى لىبدرىت. بەلام سەرەپاي ئالۆزىيەكان، پىرسىارە سەرەكىيەكە ئەۋەىە كە ئەم گوربانگارىيە ريشەييانە چى لە ھەگبەيداىە بۇ پيشەسازى نەوتى ھەرىمى كوردستان، لەكاتىكدا بۇ ھەر بەرمىلىك نىكەى 10 دۆلار لە داھاتيان كەمبكات، ئامادە دەبن ۋەبەرھىيان، پەرەپىدان و بىزى نوڭ و گەران بەدۋاى دۆزىنەھۆى نەوتدا لە ھەرىمى كوردستان بگەن؟ لە داتا و زانىرييە بەردەستەكانەۋە بەدۋاى ۋەلامى ئەم پىرسىارەۋەين.

جياۋازى نپوان داھات و خەرجىيەكانى نەوتى

هەریمی کوردستان چەندە ؟

بەپێی داتا بەردەستەکان لەماوەی نیوان 2018 بۆ 2022، بەردەوام خەرجییەکانی پێشەسازی نەوت و گازی هەریمی کوردستان نیوە و، سەرۆو نیوەی داھاتەکە ی بوو، کە ئەمەش پەیوەندی راستەوخۆی بەشێوازی گریبەستەکان، کرێی گواستەنەو، خەرجی بەرھەمھێنان و پەرەپێدان، ئەو جیاوازییە گەورەییە فرۆشتنی نەوت بەھۆی حکومەتی عێراقەو بوو.

بۆ نموونە لە چارەکی یەکەمی 2022دا 3.063 ملیار دۆلار داھاتی گشتی نەوتی هەریمی کوردستان بوو، بەلام لە ھەمان ئەو ماوەیەدا، داھاتی پوختی وەرگراو لە لایەن حکومەتی هەریمی کوردستانەو 1.343 ملیار دۆلار بوو، کە ئەمەش ناکاتە نیوەی کۆی داھاتە.

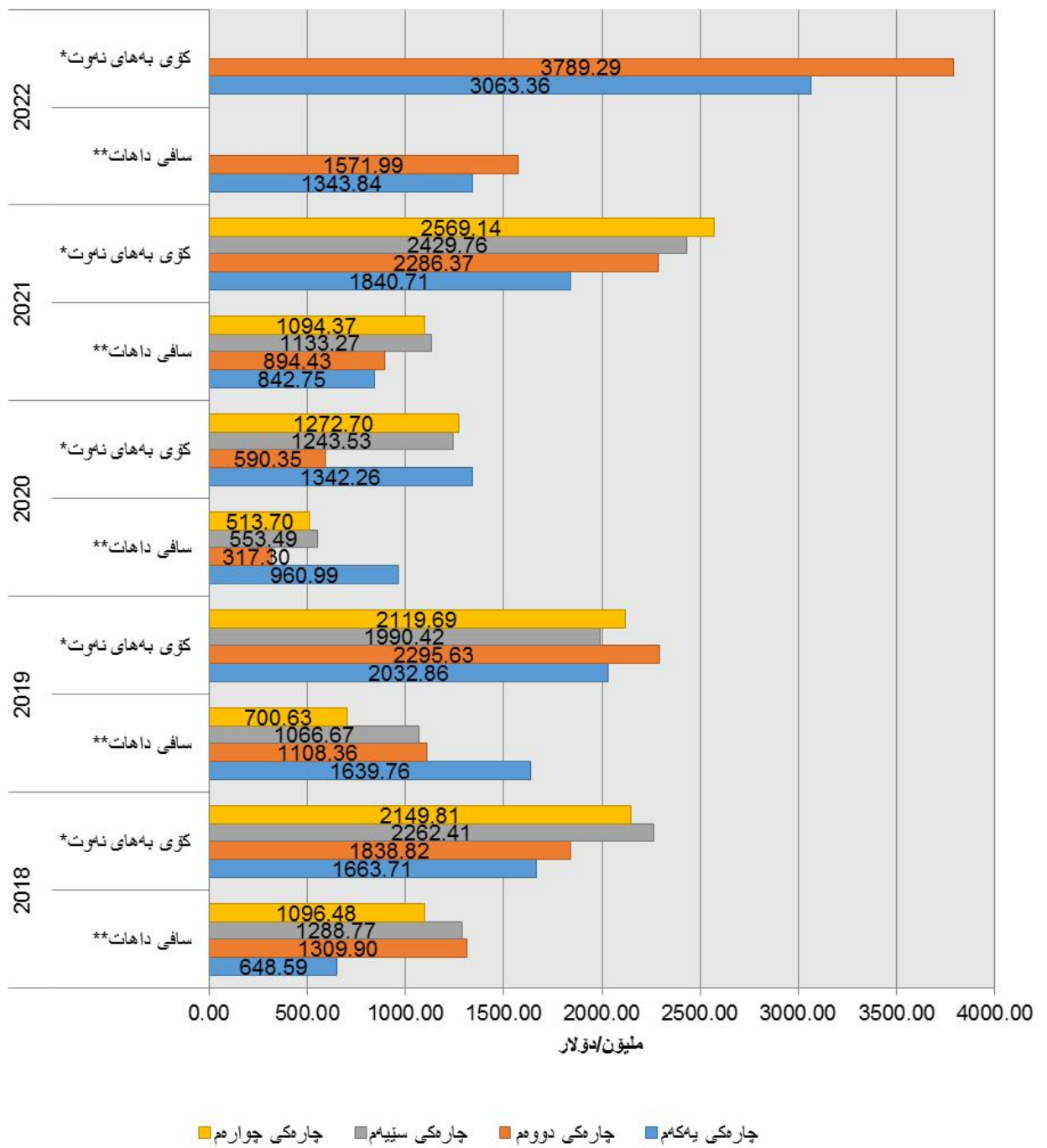
ھەرۆھە، لە 2021دا کۆی گشتی داھاتی نەوتی هەریمی کوردستان 9.125 ملیار دۆلار بوو، بەلام تەنیا 3.122 ملیار وەک داھاتی پوخت لەلایەن حکومەتی هەریمی کوردستانەو وەرگراو. لەو سالیەدا سەرۆو 870 ملیۆن دۆلار دراو بە کرێ گواستەنەو نەوت بە KPC (کۆمپانیای بۆری کوردستان)، 3.14 ملیار دۆلار بە کۆمپانیای بەرھەمھێنانی نەوت وھتد.

لێرەو و بەپێی گرافیکی یەکەم، یەکێک لە ھۆکارەکانی کەمی داھات و زۆری خەرجی پێشەسازی نەوت لە هەریمی کوردستان، پەیوەندی بە دوو پرسیارە ھەبوو: کەمتر فرۆشتنی لە نرخێ بڕێت و کرێی گواستەنەو.

لەم دوو رووئەشەو لە [سەرەتای سالی 2022و](#) گورانی کراو و بەشێکی کۆمپانیای پابەندکراو بە پێدانی کرێی گواستەنەو نەوت و، جیاوازی نرخێ بڕێت و نەوتی فرۆشراوی هەریمی کوردستان، کوالیتی نەوتی تێکەڵکراو لە بەندەری جەھان، کە پێشتر تێچووی ھەموو ئەم جیاوازییانە بەتەنیا لەسەر هەریمی کوردستان بوو.

ئەم گورانیاریانە جگە لە گەرانەو بەشێکی دیکە داھات بۆ هەریمی کوردستان، کۆمپانیای نەوتییەکان پابەند دەکات بە گرنگیدان بە ھەموو پرسیارەکانی دیکە پێشەسازی نەوت، نەوێکو تەنیا پرسیارە بەرھەمھێنان.

گرافیک 1: نیشاندەری داھاتی گشتی و داھاتی گەراو نەوت بۆ حکومەتی هەریمی کوردستان

*کۆی بههای نهوتی خاو و کۆندینسهیتی فرۆشراو (ههئاردهکراو لهپێی بۆری و فرۆشتنی ناوخۆ (دۆلار).

**سافی داهااتی وهگرگراو لهلیهن حکومهتی ههریمی کوردستان له ماوهی فرۆشتنی نهوت و چالکییه پهیوههندیدارهکاندا (دۆلار).

ههریمی کوردستان چهئیک ههزانتی له نرخی برینت نهوتهکهی دهفرۆشیت؟

نهوتی ههریمی کوردستان به ههزانتی له نهوتی برینت دهفرۆشیریت و جیاوازییهکesh تهئیا 2 بۆ 3 دۆلاریک نییه بهئیکرا لهماوهی رابردوودا بهگشتی 12 دۆلار بووه. لهماوهی پینچ سالی رابردوودا زۆترین جیاوازی له چارهکی پهکهمی 2020دا بووه، که گهیشتووهته 18.9 دۆلار، واته ئیکرای نرخی برینت 50.5 دۆلار بووه، بهلام نرخی نهوتی ههریمی کوردستان به 31.5 دۆلار بووه. ههروهها، کهمترین جیاوازی نیوان نرخی برینت و نرخی نهوتی ههریمی کوردستان له چارهکی چوارهمی 2018دا بووه، که تهئیا 4.26 دۆلار بووه وهکو له گرافیکی دووهمدا هاتووه.

خشتهی 1: ئیکرای نرخی برینت، نرخی نهوتی فرۆشراوی ههریمی کوردستان به بۆری و به ناوخۆ 2018-2022

سال	چارهکی سال	ئیکرای نرخی برینت بۆ بهرمیللیک رۆژانه	ئیکرای نرخی نهوتی ههریمی کوردستان به بۆری بۆ بهرمیللیک رۆژانه	ئیکرای نرخی نهوتی ههریمی کوردستان بۆ ناوخۆ و پالایگه / بهرمیللیک رۆژانه
2018	چارهکی 1	66.953	54.817	52.412
2018	چارهکی 2	74.490	62.854	56.295
2018	چارهکی 3	75.477	63.098	67.734
2018	چارهکی 4	67.367	63.098	44.475
2019	چارهکی 1	63.270	51.807	45.923
2019	چارهکی 2	68.343	57.187	47.839
2019	چارهکی 3	61.860	49.41	44.338
2019	چارهکی 4	62.653	52.293	45.262
2020	چارهکی 1	50.527	31.596	51.151
2020	چارهکی 2	31.430	15.781	-
2020	چارهکی 3	42.720	31.669	-
2020	چارهکی 4	44.523	32.51	-
2021	چارهکی 1	60.567	48.961	59.474
2021	چارهکی 2	68.627	57.706	64.199
2021	چارهکی 3	73.003	62.868	49.845
2021	چارهکی 4	79.577	68.43	55.741
2022	چارهکی 1	98.960	86.73	84.23
2022	چارهکی 2	112.743	100.388	54.086
2022	چارهکی 3	99.227	-	-
2022	چارهکی 4	88.367	-	-

سەرچاوه: وهزارهتی سامانه سرووشتیهکان و بانکی جیهانی نرخی کالاکان.

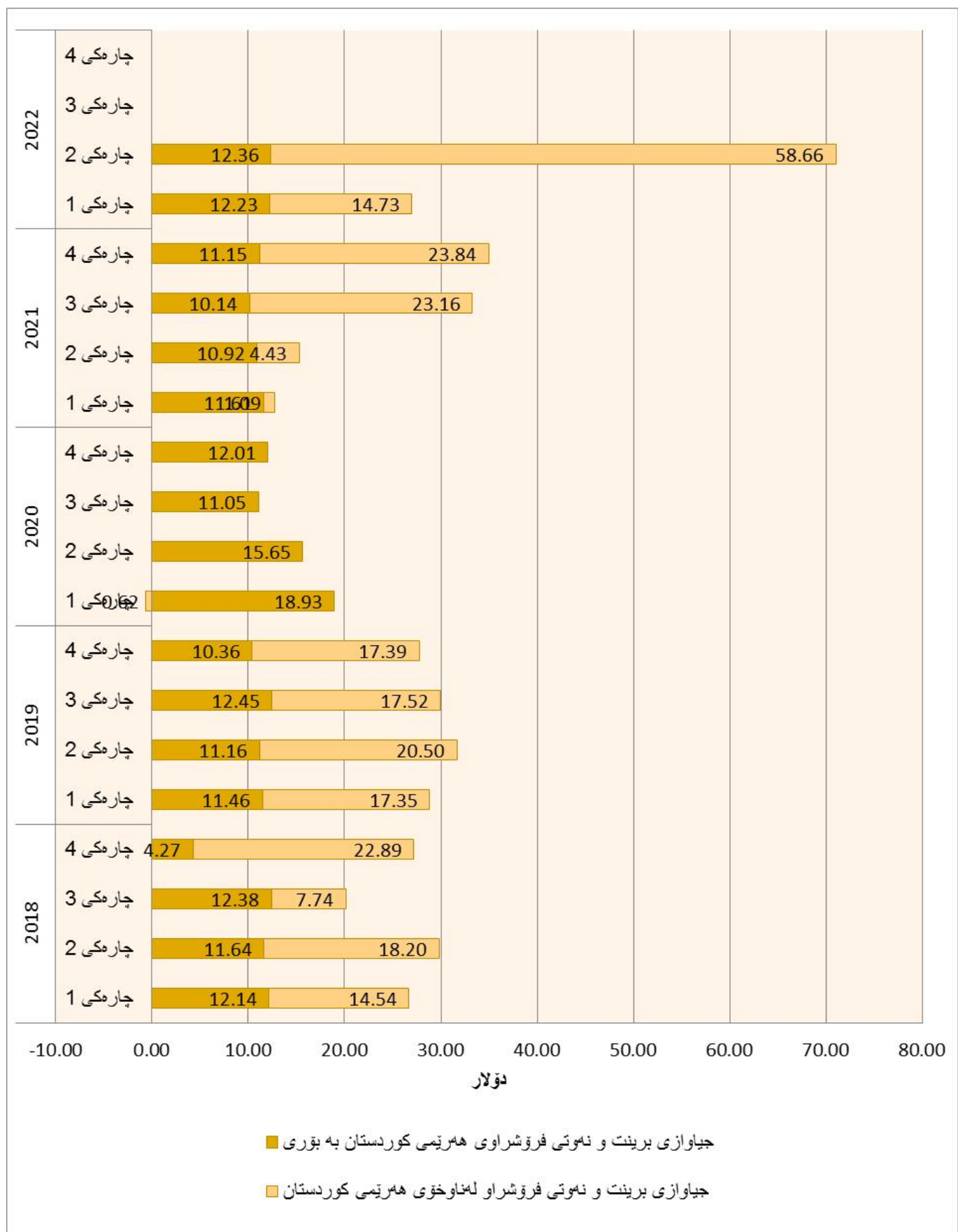
لهراستیدا، جیاوازی نرخی برینت و نهوتی ههریمی کوردستان جگه له بابتهی کوالیتی نهوتهکهی که دهبوايه چهئد دۆلاریک کهمتر له برینت بوايه، دهبوو هاوشیوه بوايه، بهلام فشارهکانی بهغدا و بپارهکانی وهزارهتی نهوتی عیراق و سۆمۆ بۆ کپینی نهوتی ههریمی کوردستان وایکردووه که جیاوازییهکه ئهوهنده زۆر بیت، که ئیستاش بههۆی سزاکانی سهر رووسیا و زۆربوونی نهوتی قاجاخ له بازاره

جيهانييه كانيدا، به تېكرا باس له دابه زين به تېكرا بۇ 14 دۆلار و زياتر ده كړيت له نرخی برېنت بۇ نيوه د دووهمی 2022 (كه هېشتا داتاكانی بېلونه كراوه ته وه). ئەمەش وا ته گەر 2 دۆلاری ديكه به تېكرا دابه زیت، ئەوا له مانگيكد زيانه كانی ده گاته سهرووی 24 ملیون دۆلار و له ساليكد ده گاته سهرووی 288 ملیون دۆلار.

به پي داتا به رده سته كان، ئەم جياوازيه ی نيوان نرخی نهوتی برېنت و نهوتی فروشراوی ههريمی كوردستان پيشت له سهر حكومهتی ههريمی كوردستان ئەژمارده كرا و به ته نيا له ئەوستوی ده گرت، به لام ئيستا ميكانيزميك دانراوه بۇ نرخه كان كه نزيكه ی 10 دۆلار ده گه پيندرېته وه بۇ جياوازی نرخه كه و كړي گواستنه وه و جياوازی كواليتي نهوت. به شيويه يه " نرخی فروشراو له مانگيكد يه كسانه به تېكراي نرخی بازاركه له لايه ن حكومهتی ههريمی كوردستان له به نده ري جه يهان ده فروشرېت". ئەمەش پيشقه چوونيكی گه وره يه و برېكي ديكه له جياوازی نرخ و خه رجيه كانی گواستنه وه ده گه پيئته وه كه پيشت له سهر حكومهت بوو. ئەمه له نيوه د دووهمی 2022 وه كه وتوو ته سهر كۆمپانياكان و له رابۆرتی دارايی و چالاكويه كانی چاره کی [سيه می كۆمپانياي فۆرزهدا له لابه ره 3 دا](#) هاتوو.

له روويه کی ديكه وه ئەوه ی جيگه ی سه رنجه فروشتنی نهوته به نيوخو و پالاوگه نيوخويه كان كه له گه ل نرخی برېنت جياوازيه کی گه وره ی له و نرخه ش هه يه كه له ريگه ی فروشتن به بۆريه وه ده كړيت. بۇ نموونه له چاره کی دووهمی 2022 دا جياوازيه كه ده گاته 58.66 دۆلار، له كاتيكد نزمترین له چاره کی يه كه می 2022 دا بووه كه به 0.62 دۆلار زياتر له نرخی برېنت به نيوخو فروشراوه وه كو له گرافيکی خواره وده دا هاتوو.

گرافيك 2: ده رخه ري جياوازی نرخی نهوتی فروشراوی ههريمی كوردستان به برېنت له ريگه ی بۆري و به ناوخو

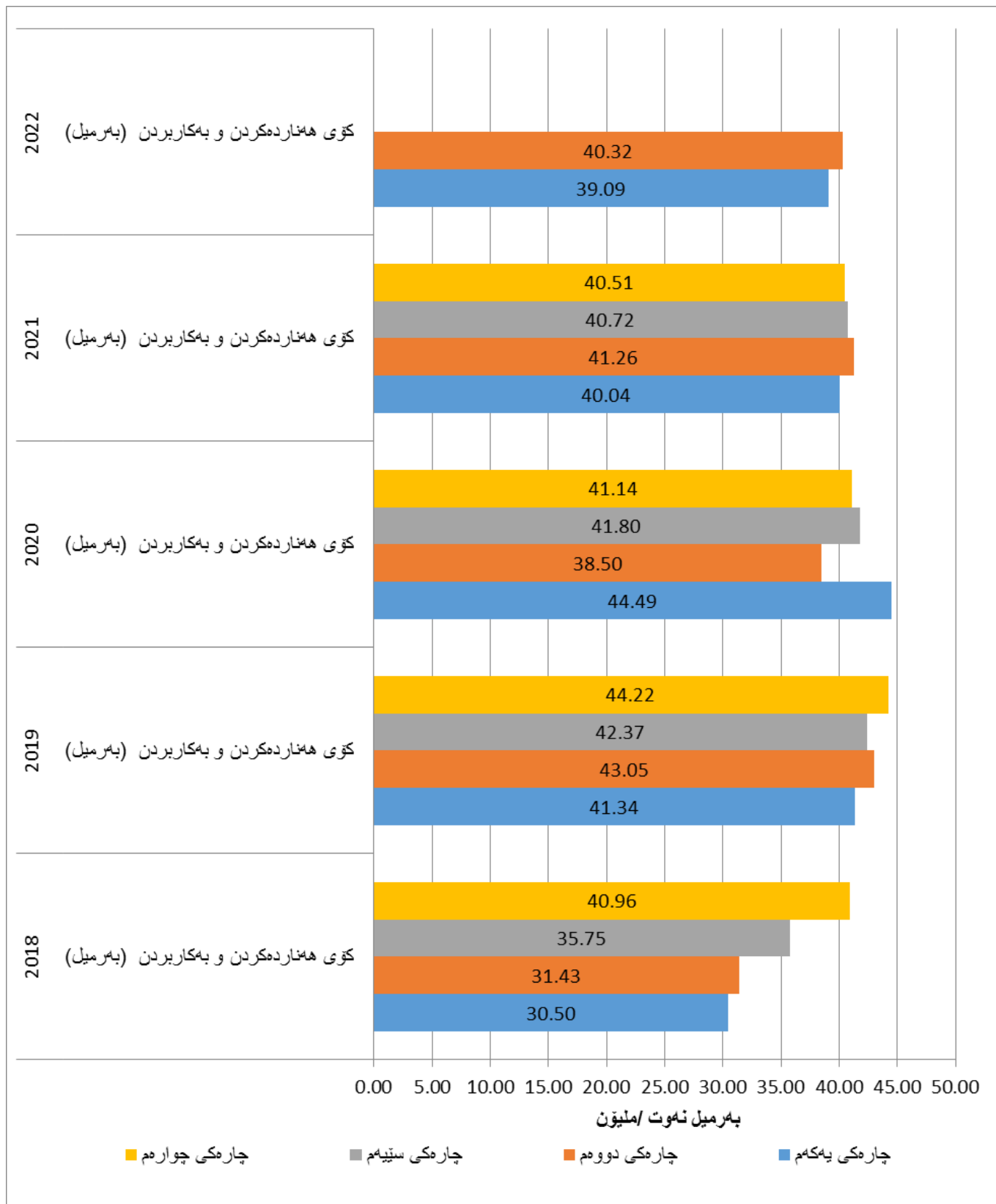

سهرچاوه: وهزارهتی سامانه سرووشتیه‌کان و بانکی جیهانی نرخێ کاتلکان.

کۆی هەناردەکردنی نهوتی هەریمی کوردستان چەند کەمیکردوووە؟

بەپێی داتا فەرمییەکان لەماوەی سێ مانگدا ولەماوەی پێنج سالی رابردوودا هەریمی کوردستان نزیکەی 40 ملیۆن بەرمیل نهوتی هەناردەکردوووە. بۆ نموونە لە چارەکی دوووەمی 2022دا 40.32 ملیۆن بەرمیل بەرھەمھێناوە و هەناردەیی دەرھووە و بازارەکانی نیوخۆ کراوە. واتە مانگانە بە نزیکەیی 13.44 ملیۆن بەرمیل بوو و بە رۆژانەش دەگاتە نزیکەی 420 ھەزار بەرمیل نهوت. لەکاتیگدا لە چارەکی یەکەمی 2021دا 41.26 ملیۆن بەرمیل نهوتی بەرھەمھێناوە، واتە مانگانە بەنزیکەیی 13.7 ملیۆن بەرمیل نهوت و، رۆژانە نزیکەی 458 ھەزار بەرمیل نهوت. ئالێرھووە دەرەکەوێت کەوا بەرھەمھێنانی نهوت لە هەریمی کوردستان کەمیکردوووە و بەو جیاوازییەش بێت، رۆژانە نزیکەی 38 ھەزار بەرمیل نهوت بەرھەمھێنان کەمیکردوووە، کە ئەمەش بە واتای کەمکردنی هەناردەکردن دێت وەکو لە گرافیکی خوارەووەدا کۆی هەناردەکردن بۆ پێنج سال خراوەتەروو

گرافیک 3: نیشانەری کۆی هەناردەکردن و بەکاربردنی نهوتی هەریمی کوردستان بەپێی چارەکی سال لە 2018-2022

سهرچاوه: وه‌زاره‌تي سامانه سرووشتييه‌كان و بانكي جيهاني نرخی كالكان

كوٲايي

سەرەپای ئالینگارییه بەردەوامەکانی حکومەتی ناوەندی و بەتایبەتیش بپاری دادگای بالای فیدرالی بۆ پیشەسازی هەریمی کوردستان لە شوباتی 2022دا و بەردەوامی مووشەکی میلیشیا و گرووپە نیوخۆییەکان لە عێراق و مووشەک و درۆنی ئێرانیش بۆ سەر پیشەسازی نەوت و گاز، لەسەر و هەمووشیانەو هەناکۆکیەکانی نیوان دوو پارتە سەرەکیەکی هەریمی کوردستان، لەسالی رابردوودا دوو هەنگاوی گەورە بە ئاراستەی گەڕانەوێ داهاتیکی زیاتر بۆ حکومەت نراوە کە ئەوانیش خستە ئەستۆی تێچوووی هەرزاتر فرۆشتنی نەوت و کرپی گواستەوێ بۆ هەناردەکردن بۆ سەر کۆمپانیایان بوون، بەلام ئەم هەنگاوانە ئەگەر بەرژەوێندی کۆمپانیایان و سیاسەتی چۆنیەتی پەرەپێدانی کێلگە نەوتییەکان و گەڕان و پشکنین بۆ کێلگە نەوتی نوێ و هەلکۆلینی بیرى نەوتی نوێ لەگەڵدا نەبێت، ئەوا ئاراستەییەکی خراب وەردەگرێت و بری بەرھەمھێنان کەمدەکاتەو و کۆمپانیایان دەخاتە بەر مەترسی کێشەو، چونکە گەورە کۆمپانیایان بەدوای قازانجەوێ و دەچنە ئەو شوێنە قازانجیکی زۆر و سەر ئیشەییەکی کەمیان بۆ درووستدەکات.

هەلبەت بە گشتی دانانی ئەو میکانیزمە نوێیانە و بپارەکانی حکومەت و وەزارەتی سامانە سرووشتییەکان چ لەرووی خستەئەستۆی بەشیک لە خەرجییەکان بۆ سەر کۆمپانیایان و بپاری پابەندکردنیان بە نەسووتاندنی گاز و بەرھەمھێنانی، وایکردوو هەنگاوەکان روو لە بوژاندنەوێ.

ئەو جیاوازییە لە نرخى نەوتى هەریمی کوردستان بۆ برێنت هەیه، بەشیکى گەورەى پەيوەندى بە ناکوکییەکانى هەولێر و بەغدا لەسەر ئەم پرسەو هەیه، کە ئیستا هیواپەک هەیه بۆ دەرکردنی یاسای نەوت و گاز و چاوەرواندەکرێت ئەگەر بگەنە رێککەوتن، ئەم جیاوازی نرخەش کەمبێتەو، چونکە کوالیتی نەوتى هەریمی کوردستان لەچاو برێنت و بگرە نەوتى خاوی بەسەر زۆرە، بەتایبەتیش لەرووی چرپی (API) و پێکھاتەى ماددەى سولفەرەو.

هەرەوھا، لە داتاكانى نەوتەو کە جێگەى سەرنجپراکێشانە فرۆشتنی نەوت بە نیوخۆ کە جیاوازییەکی سەرنجپراکێشە بەتایبەتیش لە چارەکی دووھەمی 2022دا، کە جیاوازییە کە لەگەڵ برێنت دەگاتە 58 دۆلار، بەلام لە چارەکی یەکەمی 2020دا، بەنرخیکى سەر و برێنت فرۆشراو!

لە کۆتاییدا، ئەم گۆرانکارییە ریشەییانەى سێکتەرى نەوت و پالپشتى و داواکردنی حکومەتى هەریمی کوردستان لە کۆمپانیایان بۆ پەرەپێدانی کێلگەکان و هەلکۆلینی بیرى نوێ وادەکات کارکردن لەگەڵ کۆمپانیایان قورستر بکات، بەلام کاریگەرى گەورەى لەسەر دانوستاندنەکان لەگەڵ بەغدا دەبێت، دیارە ئەگەر بەغداش مەبەستى بێت هەولەکانى چارەسەرکردنی ئەم پرسە بباتە قوناخیکى نوێو.

سەرچاوە

کوردستان، حکومەتى هەریمی. *داتای کرانو/رپۆرتەکانى دیلۆپى*. 2022. [\(https://gov.krd/information-and-services/open-data/deloitte-reports/deloitte-report-2022/\)](https://gov.krd/information-and-services/open-data/deloitte-reports/deloitte-report-2022/) (accessed 19, 2022).

[/https://gov.krd/information-and-services/open-data](https://gov.krd/information-and-services/open-data) [1]